

сами о собі ■
сами о себе ■
самі про себе ■
самі пра сябе ■

samiosobie

місячник społeczno kulturalny / 170 / styczeń 2023

Берёзовая ёлка

■ Каких только чудес не случается в Рождественскую ночь! Серёжа слушал, как мама читает ему святочные рассказы, и только диву давался. Все они, начинаясь грустно-грустно, заканчивались так, что даже плакать хотелось от радости. Были, правда, и рассказы с другим концом. Но мама, хмурясь, пропускала их. И правильно делала. Печального им хватало и в жизни.

За окном наступала тёмно-синяя ночь. Двор быстро чернел, и только берёза под ярким фонарём продолжала оставаться белой. Крупными хлопьями, словно ватные шарики на нитках,

которыми они когда-то украшали комнату с ёлкой, падал снег.

Вспомнив то счастливое время, Серёжа прищурил глаза. Берёза сразу превратилась в ель, а многочисленные горящие в честь Рождества окна дома напротив стали светящимися гирляндами. Папа с мамой сновали по заставленной мягкой мебелью и увешанной коврами комнате. Они доставали из буфета праздничную посуду и накладывали в неё сыр, колбасу, дымящуюся картошку с мясом...

Серёжа сглотнул голодную слюну и открыл глаза. Ель снова стала берёзой, а комната – пустой и унылой, где не было ни

ковров с креслами, ни праздничного стола, ни папы... Мама лежала на истрепанном диване, читая про то, как бедный мальчик однажды попал из жалкой лачуги на рождественский бал во дворец. А папа... его последний раз он видел на вокзале, в окружении точно таких же спившихся бомжей.

– Ну, вот и всё – сказала мама, переворачивая последнюю страницу.

„Как жаль, что такое бывает только в книгах!“ – вздохнул про себя Серёжа и вслух спросил: – А почему эти рассказы святочные?

Мама подумала и улыбнулась:

– Наверное, потому, что они про Рождество. Ты же ведь теперь знаешь, что сегодня кончается пост.

– Он у нас и завтра будет! – буркнул Серёжа.

– ... и наступает самая весёлая неделя, которая называется *святки*! – делая вид, что не слышит его, закончила мама.

– Самая грустная неделя... – снова искаженным эхом повторил мальчик.

Мама с трудом приподнялась на локте и затеплила перед стоявшей на столе иконой лампаду: – Ну, вот и праздник. С *Рождеством Христовым*, сынок! Я так хотела, чтобы и у нас с тобой были настоящие *святки*, но...

Недоговорив, она легла лицом к стене. Плечи её вздрагивали. Чем Серёжа мог помочь ей? Обнять? Сказать что-нибудь ласковое? Но тогда она заплачет навзрыд, как это уже бывало не раз. И он опять стал глядеть в окно на берёзовую ель и радужные из-за слез на глазах окна. Он знал, что мама надеялась получить сегодня щедрую милостыню у храма, куда придёт на Рождество много-много людей, и, помнится, даже помогал ей мечтать,

как они потратят эти деньги. Но у мамы заболело сердце, и врач сказал, что ей нужно ложиться в больницу. „Только лекарства, – предупредил он, выписывая рецепт, – надо купить за свой счет”. А самое дешёвое из них стоило больше, чем мама зарабатывала за месяц, когда ещё работала дворником. Где им достать таких денег? Серёжа перевёл глаза на огонёк лампадки.

После того, как папа, пропив всё самое ценное, исчез из дома, они постепенно сдали в комиссионку мебель и вещи. Осталось лишь то, чего нельзя было продать даже на „блошином” рынке: этот вечно пугающий острыми зубами пружин диван, царпаный-перецарпаный стол, хромые стулья... Мама хотела продать и родительскую икону, но какая-то бабушка сказала, что она называется *Всех Скорбящих Радость*, и если мама будет молиться перед ней, то Бог и Пресвятая Богородица непременно придут на помощь. Никто на свете уже больше не мог помочь им, и мама послушалась совета. Она сделала из баночки лампадку и, наливая в нее дешёвого масла, отчего та почти сразу же гасла, стала молиться, а потом ходить в храм, где до и после службы просила милостыню.

И, удивительное дело, продавать им давно уже было нечего, денег достать неоткуда, потому что маме из-за болезни пришлось оставить работу, но еда, пусть самая черствая и простая, в доме не переводилась. Сегодня, после первой звёздочки, они даже поужинали по-праздничному – черным хлебом с селедкой под луком! А вот завтра, холодея, вспомнил Серёжа, им совсем нечего будет есть.

И тут он понял, чем может помочь маме! Если она сама не в силах пойти за милостыней, то должен идти он! Нужно было только дождаться, когда мама уснет или погаснет лампадка,

чтобы он мог незаметно уйти из дома. Но огонёк в этот раз почему-то горел и горел. К счастью, мама вскоре задышала по-сонному ровно, и Серёжа, наскоро одевшись, неслышно скользнул за дверь.

* * *

Улица встретила его разноцветным сиянием и многоголосой суетой. Со всех сторон завывающе подмигивали огни реклам. Мчались, шипя колесами, по заснеженному асфальту автомобили. Люди, смеясь и радуясь празднику, шли – одни обгоняя его, другие навстречу... Десятки, сотни, тысячи людей, и ни одному из них не было дела до одиноко идущего мальчика, у которого дома осталась больная мать. Серёжа шел, и ему казалось, что все это он уже где-то видел и слышал, причём совсем недавно. „Ах, да! – вспомнил он. – В святочных рассказах”. Только там бездушными прохожими были жившие лет сто назад, а не эти люди, а бедным мальчиком – он сам. И хотя в ближайшем храме, и в другом, и в третьем всеобщая служба уже отошла, его не покидало ощущение, что с ним тоже может произойти что-то необыкновенное.

Он уже не шёл – бежал по улицам. И только раз, проходя мимо большого магазина, остановился и долго, расплывив нос о витринное стекло, смотрел на ломившиеся от всяких вкусностей прилавки и на огромного плюшевого мишку в отделе подарков.

Наконец, обежав и исколесив полгорода на трамвае, он увидел церковь, в котором ещё шла ночная служба. Встав на паперти, Серёжа робко протянул руку и, завидев приближавшихся людей, выдал из себя непривычное: – Подайте, ради Христа!

Первый рубль, который вложил ему в ладошку старичок, он запомнил на всю жизнь. Потом

одна женщина дала ему две десятикопеечные монетки, а другая – пряник. И все. После этого переулком перед храмом как вымер. Серёжа понял, что, опоздав к началу службы, он должен дожидаться ее окончания, когда начнут выходить люди. Зайти же в храм, где громко пели „Христос рождается...“, он боялся – вдруг за это время появится еще какой-нибудь щедрый прохожий?

От долгого стояния на одном месте стали мерзнуть ноги. Варезки он в спешке забыл дома и теперь вынужден был поочередно греть в кармане то одну, то другую руку. Наконец он присел на корточки и, не опуская ладошки – вдруг все же кто-то пройдет мимо, – почувствовал, как быстро проваливается в сон.

...Очнувшись от близкого громкого разговора. Серёжа открыл глаза и увидел высокого красивого мужчину в распахнутой дублёнке, с толстой сумочкой на ремешке, какие носят богатые люди.

– Можешь поздравить! – говорил он кому-то по трубке-телефону. – Только что исповедался и, как говорится, очистил сердце! Такой груз с души снял... Все, еду теперь отдыхать!

– Подайте... ради Христа! – испугавшись, что он сейчас уйдет, с трудом разлепил застывшие губы Серёжа. Мужчина, не переставая разговаривать, достал из кармана и небрежно протянул – Серёжа даже глазам не поверил, но каких только чудес не бывает в *Рождественскую* ночь – сто рублей!

– Спасибо! – прошептал он и сбивчиво в порыве благодарности принялся объяснять: „У меня ведь мама больна... рецепт... есть нечего завтра... было...“.

– Хватит с тебя. Остальное Бог подаст! – поняв его по-своему, отмахнулся мужчина.

И тут произошло что-то непонятное... странное... удивительное! Мужчина вдруг изменился

в лице. Брезгливое выражение исчезло, и на смену ему пришло благоговейное. Он с восторгом и почти с ужасом, глядя куда-то выше и правее головы мальчика, стал торопливо расстегивать сумочку, бормоча: – Господи, да я... Господи, да если это Тебе... Я ведь только слышал, что Ты стоишь за нищими, но чтобы это было вот так... здесь... со мною?... Держи, малыш!

Серёжа посмотрел на то, что давал ему мужчина, и обомлел. Это были доллары... Одна, вторая, пятая, десятая – и сколько их там еще – зеленоватые бумажки! Он попытался ухватить их, но пальцы так задеревенели на морозе, что не смогли удержать этого богатства.

– Господи, да он же замерз! Ты ведь замерз совсем! – обращаясь уже к Серёже, воскликнул странный мужчина и приказал: “А ну, живо ко мне в машину, я отвезу вас... тебя домой!”

Мужчина не был пьян. Серёжа, хорошо знавший по папе, какими бывают пьяные, сразу понял это. Он очень хотел оглянуться и посмотреть, кто это так помогает ему, но, боясь, что мужчина вдруг исчезнет, покорно пошел за ним следом.

* * *

В машине, отмякая в тепле, он сначала нехотя, а потом, увлекаясь, стал подробно отвечать на вопросы, как они с мамой жили раньше и как живут теперь. Когда же дошёл до того, каким был у них праздничный ужин, мужчина резко затормозил машину и повел Серёжу в тот самый большой магазин, у витрины которого он любовался недоступными ему товарами. Из магазина они вышли нагруженными до предела. Мужчина шёл к машине с пакетами, в которых были сыр, колбаса, апельсины, конфеты и даже торт, а Серёжа прижимал к груди огромного плюшевого мишку.

Как они доехали до дома, как поднялись на этаж, он не помнил. Всё происходило как во всё. Пришёл он в себя только тогда, когда предупредённый, что мама спит, мужчина на цыпочках пробрался в комнату, осмотрелся и прошептал:

– Господи, да как же Ты сюда... да как же они здесь... Значит, так! Рецепт я забираю с собой, и завтра же отвожу твою маму в больницу. Папой тоже займусь. Ты пока поживешь у моей бабушки. А здесь мы за это время такой ремонт сделаем, что самого Господа не стыдно принимать будет! Кстати, – склонился он к уху мальчика, – а Он часто у вас бывает?

– Кто? – заморгал Серёжа.

– Ну, Сам... Он! – мужчина замаялся и показал взглядом на икону, перед которой продолжала гореть лампадка. – Иисус Христос!

– Так значит, это был Он? – только теперь понял всё мальчик. – И всё это – благодаря Ему?!

Через полчаса Серёжа, проводив мужчину, лежал на своей расшатанной раскладушке и слушал, как дышит во сне даже не подозревавшая ни о чем мама.

За окном быстро наступало светло-синее утро. Окна в доме напротив давно погасли и не казались уже гирляндами. Берёза тоже не хотела больше быть елью.

Но ему теперь не было грустно от этого. Он знал, что в следующем году наконец-то и у них обязательно будут настоящая ёлка и *святки*.

Единственное, чего он страшился, так это проснуться не в этой постели, а на промерзшей паперти. Но тут же, сжимая покрепче плюшевого мишку, успокаивал себя: ведь каких только чудес не случается в *Рождественскую* ночь!

Е. Санин

<https://azbyka.ru>

Anna Nikitiuk
Grała i tańczyła Żemerwa. Najmłodszy na festiwalu też czuli się dobrze

Po swojemu

W Hajnówce usłyszenie tutejszej gwary nie jest trudne, ale 26 listopada, było jeszcze łatwiejsze. Dało się słyszeć nie tylko tutejszą howorkę, ale także tę spod Sokółki, Bielska czy Siemiatycz. Odbył się I Festiwal Gwary Pogranicza „Po swojemu”.

uwagę pomysłodawczyni i niestrudzona organizatorka wydarzenia, językoznawca i społecznik, **Anna Nikitiuk**, prowadząca też na facebooku stronę „Anna Nikitiuk – po swojemu”. Organizatorem było koło gospodyń wiejskich TeraMiśki.

Idea tego festiwalu tliła się od dawna. Powstał, kiedy tylko pojawiły się sprzyjające okoliczności (tzw, fundusze norweskie i projekt „Hajnówka OdNowa – Zielona Transformacja”), a że festiwal powstanie, było pewne, bo jak głosi jedno z powiedzeń na festiwalowych materiałach (świetnie opracowanych graficznie przez **Agatę Łukszę!**) *ochwota hursz newoli*.

Natalia Klimuk, fot. autorka

■ ■ ■ Przed zróżnicowaną wiekowo, ale niezależnie od wspomnianego wieku, żywiołową, festiwalową publicznością wystąpiły perełki – Żemerwa i Czeremszyna. Rozstrzygnięto konkurs skierowany do licealistów na sms w gwarze. Przyszło aż osiemdziesiąt zgłoszeń! Był stand up w gwarze.

Prof. **Dorota Rembiszewska**, dialektolog z Polskiej Akademii Nauk, mówiła, że nie sposób rozstrzygnąć, który komponent w gwarze pogranicza – białoruski czy ukraiński – jest bardziej znaczący, że gwara owszem zanika, ale też jest bogactwem, nad którym pochyla się coraz więcej pasjonatów, powstają słowniki gwarowe, adaptowane są nowe, opisujące współczesność słowa. Gwara żyje! I jest bogata.

Na wariantywność, zwłaszcza wymowy tych samych słów, zależną od terenu, ba! nie raz od położenia sąsiednich wsi, zwracała baczną

Нараджэнне Хрыстовае ці Каляда

Божае Нараджэнне, Нараджэнне Хрыстова, Раство, Каляды – адно з найгалоўнейшых святаў, калі адзначаецца нараджэнне Ісуса Хрыста ад Дзевы Марыі. У праваслаўі адно з дванадзесятых свят, яму папярэднічае 40-дзённы Піліпаўскі пост. Руская, Іерусалімска, Сербская, Грузінская, Польская, Украінская праваслаўныя цэрквы, а таксама Украінская грэкакаталіцкая царква (у межах Украіны), стараверы і старастыльныя цэрквы святкуюць 25 снежня (7 студзеня) па Юліянскім календары, Канстанцінопальская (акрамя Афона), Антыяхійская, Александрыйская, Кіпрская, Балгарская, Румынская, Грэцкая, Албанская праваслаўныя цэрквы і Праваслаўнай царква Чэхіі і Славакіі святкуюць 25 снежня па Новаюліянскім календары. Каталіцкая царква – 25 снежня па Грыгарыянскім календары. Армянская Апостальская Царква – 6 студзеня па Грыгарыянскім календары, а па Юліянскім календары – 6 (19 снежня). У хрысціянскай царкве з канца II і да IV стагоддзя падзеі Нараджэння Хрыстова ўспаміналіся ў дзень Богаяўлення, 6 студзеня. Каля 200 года Клімент Александрыйскі згадвае пра такую практыку. Першыя паведамленні пра з’яўленне асобнага свята Нараджэння Хрыстова і святкавання яго 25 снежня адносяцца да сярэдзіны IV стагоддзя. Верагодна, было абумоўлена імкненнем хрысціянскай царквы выцесніць шырока распаўсюджаны ў Рымскай імперыі культ Непераможнага Сонца, чыё нараджэнне адзначалі 25 снежня.

Падрабязнае апавяданне пра нараджэнне Ісуса Хрыста прыводзіцца толькі ў евангелістаў Лукі і Матфея (1-я глава): Пайшоў таксама і Іосіф з Галілеі, з горада Назарэта, у Іудзею, у горад Давідаў, названы Віфлеемам, бо ён быў з дому і роду Давідавага, запісацца з Марыяю, заручанаю яму жонкай, якая была цяжарная. *Калі ж былі яны там, настаў час нарадзіць Ёй; і нарадзіла Сына Свайго першынца, і спавіла Яго, і паклала Яго ў яслі, бо не было ім месца ў гасцініцы* (Лк. 2:4-7). *Марыя і Іосіф пайшлі ў Віфлеем з-за перапісу насельніцтва Рымскай імперыі, які праходзіў пры імператары Аўгусте. У той час Сірыяй кіраваў Квірыній. Паводле ўказу імператара, для палягчэння вядзення перапісу кожны жыхар імперыі павінен быў прыйсці «ў свой горад». Іосіф з Марыяй былі нашчадкамі Давіда, таму яны накіраваліся ў Віфлеем. Пасля нараджэння Ісуса першымі з людзей*

яму прыйшлі пакланіцца пастухі, якія даведаліся пра гэтую падзею ад анёла. Паводле евангеліста Матфея, на небе была цудоўная зорка, якая прывяла да немаўля Ісуса вешчуноў. Яны паднеслі дары – золата, ладан і смірну; не як немаўлю, а як Цару. Да таго часу Святая Сям’я ўжо знайшла прытулак «у доме» (Мф. 2:1-11). Даведаўшыся пра нараджэнні Месіі і жадаючы Яго знішчыць, цар Іудзеі Ірад загадаў забіць усіх немаўлят ва ўзросце да 2 гадоў. Аднак Хрыстос быў цудоўна выратаваны ад смерці, таму што анёл загадаў Іосіфу ўцякаць у Егіпет разам з сям’ёй, дзе яны і жылі да смерці Ірада. Відаць, спачатку, на 8-ы дзень пасля нараджэння Ісуса, адбылося Яго абразанне, а на 40-ы дзень ахвярапрынашэнне ў Іерусалімскім храме, а толькі потым ужо пакланенне вешчуноў, уцёкі ў Егіпет і забіванне немаўлят. Апавяданне пра падрабязнасці нараджэн-

ня Ісуса Хрыста прысутнічае ў дзвюх апакрыфічных крыніцах: Протаевангеллі Якава і Евангеллі Псеўда-Матфея. Паводле гэтых крыніц, з-за адсутнасці месца ў гасцініцы Іосіф і Марыя вымушаны былі пераначаваць у пячоры што служыла хлявом для скаціны. Саламея-павітуха, якая згадваецца ў апокрыфах, засведчыла цуд захавання цноты Марыяй, і яе выява ўвайшла ў іканаграфію Раства Хрыстова і ў народныя звычаі, звязаныя з родамі. Самыя раннія (IV ст.) з дайшоўшых да нашага часу сцэны «Нараджэння» на саркафагах вельмі простыя: у яслях пад наваесам ляжыць спавітае Дзіця, над якім схіліліся вол і асёл, тут жа Марыя і Іосіф, зрэдку пастухі. Часам паказана зорка і тры каралі. З VI-VII стагоддзяў вядомыя выявы нараджэння Хрыста ў пячоры, пашыраныя ў візантыйскім мастацтве. У алтарным і манументальным жывапісе заходнехрысціянскага

свету падзея Нараджэння Хрыста найчасцей адлюстроўваецца як пакланенне Каралёў. У візантыйскім жа мастацтве (як і ў старажытнарускім) як правіла, паказваецца «Нараджэнне Хрыста». Таксама ў праваслаўі «Нараджэнне Хрыста» абавязкова ўваходзіла ў склад святочнага іканастасу.

РАЖДЖАСТВО. Нарадзіўся нам Збавіцель, сын Божа. *Рождество* – слова стараславянскае. Яно замацавалася ў рускай мове. **В. Ластоўскі** падае наступныя яго беларускія адпаведнікі: *Рождество ср. нараджэньне; свята нараджэньня Хрыста: Каляды, Коляды.* «Беларуска-расійскі слоўнік» Байкова і Некрашэвіча таксама засведчыў: «Калядаж. – 1) праздник Рождества; 2) поздравление с Рождеством» [Байкоў М., Некрашэвіч С. Беларуская-расійскі слоўнік. Мн., 1926. С. 139]. «Глумачальны слоўнік беларускай мовы» падае: *Каляды, -ляд; адз. няма. Царкоўнае хрысціянскае свята нараджэння Хрыста, якое адзначалася 25 снежня па ст. ст. і ў наступныя дні да вадохрышча* [Глумачальны слоўнік беларускай мовы / Пад агульнай рэд. К. Крапівы. Т. 2. С. 595]. Усё ж такі знайсці паўнаватасную замену слову *Рождество* вельмі няпроста. Праф. **Іван Чарота** піша: *У значэнні назвы свята беларускія перакладчыкі, незалежна ад традыцыі, замест яго выкарыстоўваюць найчасцей выраз Божае Нараджэнне, запазычаны з польскай мовы і каталіцкай традыцыі, або, іншазначнае і зусім не хрысціянскае, Каляды* [Беларуская мова і Царква. Мн., 2000. С. 122-123]. Выкарыстанне ў царкве пры набажэнстве ці ў казаннях у якасці назвы найважнейшага хрысціянскага свята слова *Каляды* выглядае здаецца недарэчным. Праф. І. Чарота: *...паступова замацоўваецца ва ўжытку, хоць і прымаецца далёка не ўсімі, адаптаваны царкоўнаславянскі*

*варыянт – Ражджаство. Яго, дарэчы, не па сваіх прыхамацях Біблійная Камісія ўвела, як гэта часам падаюць апаненты. Так да нас казалі і пісалі многія. Гэтая назва свята, да прыкладу, здаўна выкарыстоўваецца аўтарамі беластоцкай “Нівы”. ...цяпер нашымі перакладчыкамі выкарыстоўваецца Раждство, Раство. Ды наўрад ці іх можна лічыць больш удалымі. ...ад гэтых слоў немагчыма ўтварыць прыметнікі – хіба раждствянскі, раствянскі? [Беларуская мова і Царква. Мн., 2000. С. 123]. Адмысловую прапанову мае праф. **П. У. Сцяцко**: *Пры імкненні наблізіцца да царкоўнаславянскай формы (рождество) найбольш падыходзяць аднакаранёвыя словы нараджэнне і народзіны. Апошняе, як менш карыстанае ў штодзённым маўленні, якраз і здатнае да ўзвышанага арэолу. Таму зусім натуральнае тут Народзіны Хрыста* [Культура мовы. Мн., 2002. С. 404].*

Дык ці **КАЛЯДЫ**? Састарэлае дыялектнае раздвяніе свята, калядныя святкі, калядныя нядзелі – народнае зімовае свята. Працягваюцца дванаццаць дзён з 24 снежня (6 студзеня) па 6 (19) студзеня – ад *Калады* да *Вадохрышча*. У гадавым коле народных земляробчых абрадаў і свят займала 1-е месца. З усталяваннем хрысціянства прымеркавана да рэлігійных свят Нараджэння Хрыстовага і Хрышчэння Гасподняга. Хрысціянская абраднасць святкавання *Каляд* шчыльна пераплецена з народнымі святочнымі звычаямі. Для *Каляд* характэрны тры абрадавыя вячэры (куцці): *посная* (вялікая) спраўляецца перад першым святочным днём, багатая (тоўстая, шчодрая) з мяснымі стравамі – у шчодры вечар (перад Новым годам), *посная* (галодная, вадзяная) – перад *Вадохрышчам*. Наладжвалі калядаванне, варажбу, шматлікія забавы, гульні спявалі калядныя песні. Назва *Каляды* паходзіць,

верагодна, ад лац. *Calendae* – календы, назва першага дня кожнага месяца ў рымлян) або ад славянскага *кол* – кола. У мінулыя часы святкаванні *Калядаў* мела дакладную прымеркаванасць да руху сонца па небасхіле. Вядома, што на перыяд з 18 па 23 снежня ў прыродзе ўсталёўвалася незвычайная раўнавага. Ноч, усеагульнае па-наванне якой пачыналася з восеньскага раўнадзенства пераставала павялічвацца, і на працягу гэтых 5 дзён захоўвалася хоць і напружаная, але ўсё ж раўнавага. І толькі ў ноч з 24 на 25 снежня святло атрымлівала першую прыкметную перамогу – дзень паступова пачынаў павялічвацца. Такім чынам, пачатак *Калядаў* быў цесна звязаны з зімовым сонцастаяннем, якое і з’яўляецца, прыродай апасродкаваным, пачаткам Новага года.

Першая Вячэра (24-25 снежня/6–7 студзеня), што мела назву *Поснай* ці *Вялікай* гэта канец шасцітыднёвага Піліпаўскага посту, пачатак святочных дзён і вечароў. Напярэдадні *Калядаў* з самай раніцы ў кожнай хаце старанна прыбіраліся, уся сям'я мылася, а пасля пачыналі гатаваць вячэру. За стол сядалі, як толькі на небе з'яўлялася першая зорка. У гэтым звычай адлюстраваліся вядомыя хрысціянскія ўяўленні аб цудоўнай зорцы, якая паказвала вандроўнікам шлях да месца, дзе нарадзіўся Ісус Хрыстос. Пад абрус на святочны стол абавязкова падкладалі сена, што асэнсоўвалася як напамін аб тым, што Ісус адразу пасля нараджэння быў пакладзены на сена ў яслях. Збожжа, прызначанае для сяўбы, ставілі ў рэшаце на покуць, дзеля павышэння ўрадлівасці. Гаспадар запрашаў за святочны стол *Дзядоў*, чыя прысутнасць была гарантам жыццёвай стабільнасці ўсяго роду. Святочная вячэра складалася з 12 страў.

Перш чым пачаць вячэру, гаспадар браў гаршчок з куццёй і тройчы абыходзіў хату, затым стукаў у акно, а жонка з хаты пыталася: «Хто там стукае?» Гаспадар адказваў: «Сам Бог стукае з цёплай, мокрай вясною, з гарачым небурлівым летам, з сухой і багатай восенню.» Жонка павінна была адказаць: «Просім дахаты». На першую куццю імкнуліся не хадзіць у чужыя хаты з-за прыкметы, што жывёла сядзе са двара і прападзе. Менавіта Куцця і сімвалізуе калектыўную (сямейную) долю (дабрабыт, шчасце), і таму пакаштаваць яе мусіў кожны. Дзеля павелічэння прыплоду і ўдойнасці рэшту куцці давалі свойскай жывёле... На працягу ўсіх *Калядаў* забаранялася займацца г. зв. «крывымі» працамі (шыць, віць, плесці, рабіць крывога і колападобнага, сячы сякераю), іначай, казалі, дзеці і жывёла, якія павінны з'явіцца

на свет, абавязкова народзяцца «крывыя», пакалечаныя. Крайне непажадана было пазычыць што-небудзь з хаты, асабліва агонь, хлеб, дзяху – гэта магло прывесці да нястачы ў гаспадарцы. З другога боку, лічылася, што той, хто першы на Каляды пойдзе па ваду, будзе здаравейшы за ўсіх, а калі свіням на першы дзень пасля Куцці кінуць у вочы снегу – іх ніхто не зможа сурочыць на працягу года.

Калядаванне – традыцыя з язычніцкімі каранямі. Увечары група сялян (часам дзяўчат, хлопцаў, дзяцей) апраналася ў жывёл (Казу, Тура, Бусла, Зайца), у розных дзіўных чароўных істот (Дзеда, Бабу, Цыгана, Чорта) і хадзілі па вёсцы або ехалі на возе. Яны спыняліся ля кожнага двара, і кожны гаспадар павінны быў запрасіць іх сабе ў хату, інакш, верылі сяляне, на будучы год шчасця і добрабыту не будзе. Калядоўнікі спявалі, танцавалі, ігралі на дудзе і бубне, ладзілі імправізаваныя сцэны.

Пад канец выступлення яны ў форме песні ці вершаванага звароту жадалі гаспадарам багацця, здароўя, сямейнага ладу. Калядоўшчыкаў звалі парознаму: «каляднікі», «звездары», «шчадраванцы», «шчодры», «цары», «конікі, цыганы», «шчадруючыя госці», «кабылу водзяць», «каза ходзіць». Прыходу калядоўшчыкаў сяляне чакалі з нецярпеннем. У народзе казалі: «Каляды прыйдзе – добры год будзе», «Калядоўшчыкі ў хату шчасце нясуць», «Чыю хату каза міне, там цэлы год нялюдскае жыццё будзе». Абрадавыя тэксты называюць калядоўшчыкаў «ад Бога прысланымі», «гасцямі з далёкага краю, з-пад самага Раю». Калядныя персанажы сімвалізуюць гасцей з «таго» свету, з замагілля, якія ў святочны час ходзяць па зямлі, нясуць ад Бога добрабыт і размяркоўваюць яго паміж людзьмі. Каб атрымаць сваю долю будучага добрабыту,

трэба адарыць калядоўшчыкаў. Большасць калядных персанажаў мае старажытныя, язычніцкія карані.

Варта адзначыць, што калядныя звычаі на Падляшшы не адрозніваюцца ад тых, якія культывуюцца ў іншых рэгіёнах краіны. Аднак ёсць тое, што моцна адрознівае гэты рэгіён. На вігілійную вячэру заўсёды гатуюць стравы з усіх пладоў зямлі. У адваротным выпадку – у наступным годзе – ураджай будзе бядней на прапушчаны элемент. Папулярныя стравы напярэдадні *Каляд* у гэтым рэгіёне ўключаюць куцця, боршч з грыбамі, грачана каша і кісель. Старадаўні язычаскі абрад, такі каларытны, ці не закрывае сутнасць наша, чалавечае, свята душы? Безумоўна, у большасці хат, неад'емным элементам *Калядаў* з'яўляецца ялінка – зялёная, прапахлая лесам. Гэта нямецкі звычай. Не заўсёды ён быў сімвалам Раства. У хатах паўночна-ўсходняй Польшчы сноп збожжа ставілі ў куце пакоя, а са святочных страў найбольш папулярным быў аўсяны кісель. Усё, што адбывалася напярэдадні Богага Нараджэння, мела непаўторную і магічную сілу – і яна застаецца дагэтуль, бо *Калядны вечар* на Падляшшы мае сапраўды непаўторны характар. Як і большасць калядных абрадаў, звычай калядавання старэйшы за хрысціянства і сыходзіць каранямі ў культуру славян. Ён цесна звязаны са *Шчодрымі Годамі* – славянскім святам, якое адзначалася ў канцы снежня, падчас якога нашы продкі адзначалі перамогу святла над цемрай. Гэты асаблівы час працягваўся 12 дзён – да 6 студзеня. У той час не дазвалялася працаваць фізічна, і адзіная дазволена праца – кармленне і догляд жывёлы. Старадаўні язычаскі абрад, такі каларытны, ці не закрывае сутнасць наша, чалавечае, свята душы?

Айцец **Андрэй Місяюк**: – *Калядкі* займаюць асаблівае месца ў традыцыі Праваслаўнай царквы. Спяваліся яны на памежжы паміж Усходам і Захадам, тут, дзе Усход і Заход сустракаюцца і ўзбагачаюцца. Менавіта тут узнікла большасць калядак, якія і па сённяшні дзень выдо-

мыя ў польскай, беларускай ці ўкраінскай традыцыях. Гэта завяршэнне таго, што нясе ў сабе аўтэнтычная дагматычная традыцыя. *Калядкі* гэта спроба інтэрпрэтацыі аднаго і таго ж зместу, мудрасці, веры, якія перадае Царква, але па-простаму. У прастай форме расказвае пра

невоймоўны чуд нараджэння Хрыста і важнасць гэтай падзеі для ўсяго нашага чалавецтва. Гэта ў просты спосаб змяшчаецца ў калядаках, і таму ў іх не пазбегнуты некаторыя недакладнасці, і нават памылкі, але яны не такія важныя, каб сказаць вучэнне Царквы.

Міра Лукша

Каляды пад Кляшчэлямі

Адзінаццатага снежня ў Музеі Малой Айчыны ў Студзіводах прайшла чарговая сустрэча ў рамках Школы падляшска-беларускіх гістарычных і культурных традыцыі, якая дзейнічае пры фінансавай падтрымцы Міністэрства ўнутраных спраў і адміністрацыі. Пра традыцыйныя калядкі і паралітургчныя песні з ваколіц Кляшчэль раскажаў а. Лука Бартошук, вікарыі царквы Пакрава Божай Маці ў Бельску Падляшскім. Прысутныя маглі таксама паспяваць іх разам з бацюшкай.

Хаця а. **Лука Барташук** нарадзіўся ў Беластоку, ад заўсёды цікавіўся культурнай спадчынай продкаў. Яшчэ будучы паслушнікам супраскага манастыра шмат часу прысвячаў на запіс старых песень ад людзей, якія іх памяталі. Яны былі прадаўжальнікамі вясковай, спеўнай традыцыі. Запісваць царкоўныя і абрадавыя песні быў тады апошні момант, шматлікія іх выканаўцы адышлі ўжо ў вечнасць.

Дзякуючы запісам а. Лукі Барташука з ваколіц Супрасля (вёска Лазне) ды Гарадка (вёска Даўнева), ведаем як багатая была тут музычная традыцыя вялікоднага калядавання (валокання). У апошнім, 65 нумары “Бельскага Гостінца”, быў змешчаны ягоны матэрыял, прысвечаны гэтаму арэалу нашай традыцыйнай культуры. Пасля, калі а. Лука быў псаломшыкам кляшчэлеўскага прыхода, пачаў і тут запісваць песенную традыцыю, як рэлігійнага, так свецкага характару.

Сам адораны добрым голасам і музычным слыхам, у ваколіцах Кляшчэль стараўся адраджаць даўнія традыцыі. Быў, м. інш.

заснавальнікам спявачай групы “Вішэнька-чэрэшэнька” ў Сухавольцах.

Слова „колядкі”, як акрэсленне песень пра Нараджэнне Хрыстова, з’яўляецца новым тэрмінам. Раней калядную песню з „Багагласніка” называлі проста песняй. Іншым жанрам былі пажадальныя „коляды” – песні для нованароджаных дзяцей, маладой пары ці для халасцякоў, якія сыходзяць у армію.

Піліпаўскі пост быў перыядам, калі многія жанчыны збіраліся, каб разам працаваць, спяваючы пры гэтым калядкі і розныя духоўныя песні. Выконваць калядкі пачыналася ад Увядзення ў храм Прасвятое Багародзіцы. Гэтае свята людзі называлі таксама першай калядой. Трэба адзначыць, што ў некаторых падляшскіх мясцовасцях людзі наогул не спявалі калядных песень перад Ражджавом. Толькі на самую Коляду (куццю, вілею), дзень перад Ражджавом, дзеці хадзілі да суседзяў па мак і спявалі:

*Коляды, коляды, колядзіца
Дайтэ маку до куті
Як дае тэ, то дае тэ
Моіх ножок не томіе тэ!*

У гэты момант суседзі павінны былі вынесці мак, які дзеці лічылі найлепшым цукеркам.

У некаторых вёсках забаранялася хадзіць калядаваць у першы дзень свята – гэта быў час для сям’і. Людзі спявалі калядкі таксама на Багаты вечар і Хрышчэнне.

Ёсць песні калядныя, якіх людзі ўжо не памятаюць і яны лічацца старадаўнімі. Адна з іх гэта „Страны всего света”, якую спяваюць у вёсцы Дабрывада і Сухавольцы кляшчэлеўскага

прыхода. Гэтыя песні спяваліся доўгімі зімовымі вечарамі, а та-сама ў царкве, паміж утрэнняю і Літургіяй – таму гучалі павольна і працяжна.

Мелодыя гэтай песні мянялася, калі спявалі яе каляднікі. Была яна тады хуткай і радаснай – для калядоўшчыкаў было холадна і хацелі хутчэй пайсці ў другую хату, каб пагрэцца. Звычайна выканаўцы спявалі пад акном, якое часта было пакрытае лё-дам. Таму ім даводзілася яго саскробваць.

Мова песні „Страны всего све-та” царкоўнаславянская, але пра-сочваецца ў ёй таксама мясцовы дыялект.

Страны всего света

– слышыце,

Все людіе внимлите,

Кой велія тайна.

Днесь ся показала под петы

В Вифлиемском повети,

Где вповила сына

Марыя девственно

не вредившы

Нам Бога Породившы

Сеном покрывае (...)

Другую песню „Ісусе мой прелюбезный” спявала святой памяці бабуля а. Лукі, якая жыла ў вёсцы Клюковічы. Яе напісаў у

XVII стагоддзі Свяціцель **Дзмі-трый Растоўскі** з Украіны. У „Ба-гагласніку” варшаўскага выдання яна змешчаная адразу пасля калядак – значыць прызначаная на гэты час.

Айцец Лука звярнуў таксама ўвагу на пажадальныя калядкі, якія выконваліся калядоўшчыкамі ў хаце, дзе былі маладажоны, нованароджаны хлопчык або дзяўчынка.

Вось прыклад тэксту такой калядкі для бацькоў нована-роджанага хлопчыка. Яна рас-спаўсюджана ў ваколіцах Бель-ска, Кляшчэль і Гайнаўкі:

Чый то сыночок садіў садочок,

Івана сыночок садіў садочок,

А в тым садочку всё хорошее,

Вішні чэрэшні, грушкі яблукі,

Вішні чэрэшні час обрываці,

Грушкі яблукі час обтрэсаті,

Івана сыночка час в школу дати,

З школы ўзяўшы до войска дати,

А з войска ўзяўшы помужоваті,

коледа.

У Кляшчэлях і Дабрывадзе трапляліся таксама тэксты ка-лядак на польскай мове, якіх спявалі праваслаўныя. Вось тэкст першай з іх, таксама запісаны а. Лукою Барташуком:
*O tej dobre, leży w żłobie
Syn wiekuisty z Panny Przczystej.*

*Ta dziewczica królewicza
Nam porodziła, grzech nim
zglądziła.
Osioł z wołem pod okołem
Nisko padają, pasterze grają.
Trzej królowie swoje zdrowie
Z upominkami niosą Mu sami.
I Anieli się zdumieli,
Widząc swojego, Pana naszego.
Święty, Święty, niepojęty,
Jemu śpiewają, cześć, chwałę
dają.
Także i my z wesołymi
Pójdźmy pieśniami, a nie baśniami.
Przywitawszy, pokłon dawszy
Z serca szczerego, szanujmy Jego.*

У Дабрывадзе спявалі таксама іншую песню на польскай мове. Яна казачная і мае багаты сюжэт. Відаць, што гэта тыповая народная творчасць. У асноўным польскім тэксце трапляюцца таксама словы з мясцовага дыялекту.

*Panna syna porodziła
Pod niebiosą posadziła.
A król Herod się dowiedział,
Małym dzieciom opowiedział.
A Maryja usłyszała
I z Jezusem uciekała.
Wybieżała w czyste pole
Za góreczką rataj ore.
Ore, ore chłopcze żywo,*

*Czyś nie widział tu Maryi?
A ja widział, a ja gadał,
Jak ja tą pszeniczkę siejał.
Oj, nie teraz, tylko łoni,
Już Maryi nie dogonisz.
Bo Maryja w ciemnym lesie
I z Jezusem ohoń krzesze (...)*

Многія песні, якія пазней прыходзілі з усходу, былі на беларускай і украінскай літаратурных мовах. Іх тутэйшыя жыхары ператваралі на мясцовае вымаўленне.

Як падчас сустрэчы падкрэсліў а. Лука Барташук, найвялікшая вартасць калядной, музычнай традыцыі заключаецца ў тым, што ў кожнай вёсцы тая ж самая калядка магла мець розную мелодыю. Калісьці песні-калядкі перапісваліся ў рукапісныя зборнікі – кірыліцай царкоўнаславянскай або расейскай, а таксама польскай лацінкай. У асноўным, калядкі завучваліся на памяць і перадаваліся вусна. Гэта наша жамчужына са свету продкаў і вярта працягваць традыцыю старадаўніх каляд.

Максім Фіонік
фота аўтара

Кермеш в Михалові

Михалівска парохія зачала ся арганізувати як една з першых на землях выгнання. 21 листопада/ноявбра (8 листопада/ноявбра за старым стыльом) в вельох нашых парохіях, так на Лемковині, як і чужыні, проходили святочны богослужыня на праздник св. Архістратига Михала Архангела. Вельох храмів є як раз під його покровительством. Святочны богослужыня проходили в тот ден і в єдній з лемківских парохій на чужыні (нижньошлезске воевідство).

До села Михалів завитал з архіпастырском послугом владыка **Юрий**, архієпіскоп вrocławско-щеціньской епархії ПАПЦ, ординарий Польского Войска. Хоць в Михалові 75 річницю Акції «Вісла» і при тым річницю основаня парохії упамятнили уж 9 липця/юлия тр., то і теперішня молитва была нагодом на памяць за вшыткы жертвы выгнання.

ЗАВЕРШЫНЯ УПАМЯТНІНЬ

Вшытко зачало ся 75 років тому – в наслідстві Акції «Вісла». До Михалова в 1947 р. были з понімецкых желізницьовых стаций скеруваны 33 лемківскы родины з Фльоринкы і 21 українских родин з Жабча і Потуржына на Холмщыні.

Зато в 2022 р., окрем упамятнінь насильного выселіня з рідных земель, михалівска громада святкує округлу річницю основаня місцевої православной парохії – початкы якої берут ся як раз в 1947 р.

Головны упамятніня основаня михалівской парохії проходили кус скорше, бо 9. липця/юлия 2022 р. Товды в богослужынях не зміг брати участі владыка Юрий, зато теперішня молитва, выполнена в праздник св. Михала Ар-

хангела была нагодом для вірних спомнути смутны і радісны подіі ведно зо своїм архіерейом.

На початок кэрмешу, архіпастыря в порогах храму витали діти, церковный староста Юрий Куземчак та парох, о. **Адам Горбаль**. В божескій літургіі окрем архієпіскупа Юрия і місцевого настоятеля молили ся о. **Любомир Воргач**, любіньскій декан, о. **Славомир Сороканич** і о. диякон **Мсчыслаў Олесневіч**.

«Братя і сестры! Помольме ся до них (ангелів – прип. ред.), бо сут і тепер з нами. Подякуйме і за тото, же хоронили і тото місце через 75 років істнування, же были зо вшыткыма тыма, котры вірили, же без церкви не мож побудувати повновартістнаго жытя на землі, і каждого дня, без огляду на вшытко, закликуйме ангела хоронителя [...]», бесідувал в проповіді владыка.

Парох, о. Горбаль в своїм слові зазначыл, што великым чудесом є участ люди в церкви в Михалові, котрой мало не быти, серед люди, які были зданы 75 років тому на затрачыня, загыбель і асиміляцію.

«Были десятки пунктів на Одзысканых Землях, до котрых выселено в рамках Акції «Вісла» православных Русинів – перетырвали лем тоты осередкы, в котрых одновлено парохіяльне жытя, де побудувано церкви, де нашли ся люде, котры были

не лем Божыма рабама, але і нарядыма в руках Його святой волі» – завершал.

На прицерковным плоті была вывішена выстава архівальных фотографій – тых ішы з Дому, а і тых з Михалова, реєструючых парохіяльне жытя, в тым будову церкви. Выстава была вказувана уж в липци/юлію.

Єдна з першых

Михалівска парохія зачала ся організувати як єдна з першых на землях выгнання. Точно 7 липця/юлія 1947 р. до Михалова з'їхали з понімецкой стациі в Любіні 33 родины з Фльоринкы, великого села на західній Лемковині (Фльоринчан поділено на пару транспортів, як раз найбільшый пришол до

Михалова). Тыжден перед Лемками до села прыбыло 21 родин з Холмщыны.

Релігійне жытя зачало быти організуване такой одраз. Внет о. **Штефан Бігун** (нюс послугу во Фльоринці) одслужыл Вечырню в понімецкій хыжы – в порогах котрой нашла ся родина Дубців. Як спомінают найстаршы парохіяне, перезначыли они на церковны потреби два великы покоі, а самы з родином перенесли ся до двох меньшых.

Через наступных такой 40 років Михалівяне молили ся в хыжы. Аж пришла мысль побудувати в селі праваславну церкву, яка своїм выглядом пригадувала

бы давну Лемковину. Велику ролю в будові церкви одограл долголїтній староста і одданий лемківскым справам **Михал Романяк**.

І так серед михалівскых лісів (близко пляцу, де од 1979 р. одбывали ся початково Огніска, а пак Лемківскы Ватры на Чужыні) в 1987 р. зачали будову храму. Будову завершыли о два роки. Михалівска церков св. Михала Архангела презентує західньо-лемківскій стиль сакральнаго будівництва і як перша праваславна святыня была побудувана на західніх землях. Посвячыня храму было 6 серпня/августа 1989 р.

Важном подієм в історії парохії були упам'ятніня 50-річниця Акції «Вісла» і заєдно річниця організації релігійного жытя выселеных.

До вірных прибыли архієпископ **Сремія**, товдышній владыка вроцлавско-щецінській (на обыри епархії находит ся михалівска парохія), та архієпископ **Адам**, товдышній предстоятель перемышльско-новосандецкой епархії. Символичне было, што

владыка Адам як уродженец Фльоринкы по 50 роках при-шол гу своїм давным сусідам як архіпастыр (по 1947 р. **Александр Дубец** был оселеный з родином в Михалові). В тым часі одбыло ся тіж посвячыня лемківской капличкы, побудуваної Михалом Романяком.

Романяк реєструвал лемківске жытя на выгнаню. Подля його записів до Михалова трафіло 165 осіб з Фльоринкы. Найстар-

ша особа мала в 1947 р. 78 років, а наймолодша лем пару дни – народила ся она в вагоні во Вроцлаві. Михал Романяк вмер в 2015 р. В 2017 р. при його капличці з ініціативы Івана Дзядика і парохіян была одкрыта пропамятна таблиця.

Севериян Косовскій
 fot. ze strony diecezji
 wroclawsko-szczecińskiej
 Daniel Horoszczak

Sami o Sobie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. Nieodpłatny dodatek do Przeglądu Prawosławnego
 Współfinansowany ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
 oraz Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrogińskiego
 ISSN 1899-9018 Nr indeksu 371416

Wydawca: Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrogińskiego

Redaguje zespół: Andrzej Charyło (sekretarz redakcji), Eugeniusz Czykwini (redaktor naczelny)

Doroteusz Fionik, Natalia Klimuk, Alła Matreńczyk, Anna Petrovska

Anna Radziukiewicz (zastępca redaktora naczelnego), Dorota Wysocka

Opracowanie graficzne: Dorota Wysocka

Skład komputerowy: Halina Kierdelewicz

Adres redakcji: 15-399 Białystok, ul. Składowa 9; tel./fax (0048 – kier. z zagranicy) 85 742 18 57

e-mail: redakcja@przegladprawoslawny.pl; www.przegladprawoslawny.pl

Publikacje wyrażają jedynie poglądy autorów i nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Публикации выражают лем погляды авторів і не можуть быти ідентифіковани з офіціальным становиском Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації. Публикации выражают только точку зрения авторов и не могут быть отождествлены с официальной позицией министра внутренних дел и администрации. Публикації виражають лише точку зору авторів і не можуть ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Публикації выказвають тільки меркванні аўтараў і не могуць быць ідэнтфікаваны з афіцыйнай пазіцыяй Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.